

KS. WIESŁAW PRZYGODA

DUSZPASTERZ SŁUGĄ MIŁOSIERDZIA WEDŁUG NAUCZANIA PAPIEŻA FRANCISZKA

A PRIEST AS A SERVANT OF MERCY
ACCORDING TO POPE FRANCIS' TEACHING

Abstract. Pope Francis often appeals to priests to follow the primacy of mercy in their lives and ministry. Since the Council of Jerusalem, the Church has followed the path of mercy. This issue was regularly brought up by the Pope in the Year of Mercy and is still raised today, even though less frequently. Pope Francis addresses the message of mercy also to priests. An analysis of his speeches shows that they aim not only at showing appreciation of charity in ministry but also at pointing towards a new style of ministry. The style entails accepting the primacy of mercy in priests' lives and service. According to Pope Francis, being merciful is not a way of life but the only way of life. There is no other way to be a priest. The author of this paper offers an analysis of Pope Francis' teaching, addressing the following issues: what is a mercy-driven style of ministry, what are its theological foundations and in what way should priests, servants of mercy, fulfill their ministry mission? The article is a review of Pope Francis' teaching.

Key words: pastoral care; priest; mercy; Pope Francis.

Tak jak papież Benedykt XVI apelował do księży, by w ich życiu ujawniał się prymat Boga¹, tak papież Franciszek apeluje, by w życiu i posłudze duszpasterskiej kapłanów był widoczny przede wszystkim prymat miłosierdzia, gdyż drogą Kościoła, począwszy od Soboru Jerozolimskiego, jest droga miłosierdzia. Podkreślił to w jednym ze swoich przemówień, że „drogą Kościoła jest nie potępienie nikogo na wieczność; ofiarowanie miłosierdzia Boga wszystkim ludziom,

---

Ks. prof. dr hab. WIESŁAW PRZYGODA – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Społecznej w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: przygoda@kul.pl

¹ BENEDYKT XVI, *Bądźcie wiernymi przyjaciółmi Jezusa jak Ojciec Pio. Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą*, San Giovanni Rotondo, 21.06.2009, *OsRomPol* 30(2009), nr 10, s. 15.

którzy szczerym sercem o to proszą; drogą Kościoła jest właśnie wyjście poza własne ogrodzenie, aby iść i szukać dalekich na «peryferiach» egzystencji»². Temat miłosierdzia pojawiał się regularnie w nauczaniu papieskim w Roku Miłosierdzia i pojawia się nadal chociaż może z nieco mniejszą częstotliwością. Z orędziem miłosierdzia Franciszek zwraca się m.in. do kapłanów. Już pobieżna analiza zawartości jego przemówień do księży wskazuje, że chodzi mu nie tyle o dowartościowanie akcji charytatywnych w ich posłudze, co raczej o pokazanie nowego stylu posługi duszpasterskiej w Kościele. Styl ten polega w istocie na uznaniu przez księży prymatu miłosierdzia w swoim życiu i posługiwaniu. Rodzą się następujące pytania: czym w istocie jest ów przeniknięty miłosierdziem styl posługi duszpasterskiej, jakie są jego teologiczne podstawy oraz w jaki sposób kapłani – słudzy miłosierdzia powinni realizować posługę zbawczą w duchu miłosierdzia? Opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na powyższe pytania, a podstawowym jego źródłem jest dotychczasowe nauczanie papieża Franciszka.

1. PODSTAWY TEOLOGICZNE MIŁOSIERNEGO STYLU DUSZPASTERSTWA

Według nauczania papieża Franciszka w pojęciu miłosierdzia zawiera się synteza wiary chrześcijańskiej i kryterium wiarygodności zbawczej działalności Kościoła. Miłosierdzie jest słowem–kluczem do zrozumienia głównego przesłania Objawienia Bożego, które na różne sposoby wyraża prawdę, że Bóg nas kocha, jest za nas odpowiedzialny, pragnie naszego szczęścia, radości i pokoju. Dlatego „na tejże właśnie długości fali powinna zostać dostrojona i zorientowana miłość miłosierna chrześcijan. Tak, jak kocha Ojciec, tak też powinni kochać i synowie. Jak On jest miłosierny, tak też i my jesteśmy wezwani, by być miłosierni: jedni wobec drugich»³. Słowa te odnoszą się do wszystkich uczniów Chrystusa, ale w pierwszej kolejności do kapłanów.

Powołaniem duszpasterzy jest kontynuacja misji Jezusa Chrystusa, która w istocie polega na jednoczeniu ludzi z Bogiem przez akty miłosierdzia⁴. Franciszek

² FRANCISZEK, *Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja. Homilia podczas Mszy św. z nowymi kardynałami*, 15.02.2015, OsRomPol 36(2015), nr 2, s. 35.

³ FRANCISZEK, *Bulla o Nadzwyczajnym Jubileuszu Miłosierdzia „Misericordiae vultus”*, 11.04.2015, nr 9, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Drukarni Archidiecezjalnej 2015 [dalej skrót: MV].

⁴ „Możemy skoncentrować się na miłosierdziu, ponieważ jest ono rzeczywistością istotną, ostateczną. Przez stopnie miłosierdzia możemy zejść do najniższego punktu ludzkiej kondycji – w tym słabości i grzechu – i wznieść się do najwyższego punktu Boskiej doskonałości: «Bądźcie miłosier-

podkreśla, że misją, jaką Jezus otrzymał od Ojca, było objawienie tajemnicy Bożej miłości w jej pełni. Syn Boży po to stał się człowiekiem, aby ludziom objawić prawdę, którą św. Jan Apostoł wyraził formułą „Bóg jest miłością” (1J 4,8.16). W przekonaniu papieża cała osoba Jezusa jest niczym innym jak tylko miłością. Mocą tej miłości Jezus współczuł ludziom zagubionym, zdezorientowanym, strudzonym i zmęczonym (por. Mt 9,36), mocą tej samej miłości uzdrawiał chorych, których do Niego przynoszono (por. Mt 14,14), a kilkoma chlebami i rybami nakarmił do sytości żłakniony tłum (por. Mt 15,37). Wypełnione miłością serce Jezusa było współczujące wobec nieszczęścia wdowy z Nain, oplakującej śmierć jedyne go syna. Jezus, wychodząc naprzeciw konduktu pogrzebowego, odczuł tak wielkie współczucie z powodu przejmującego bólu płaczącej matki, że natychmiast przywrócił do życia jej syna, wskrzeszając go z martwych (por. Łk 7,15). Na podstawie nauczania Franciszka można skonstatować, że zarówno werbalna jak i pozawerbalna komunikacja Jezusa z ludźmi były przeniknięte na wskroś miłosierdziem. To miłosierdzie było widoczne i namacalne w całym życiu Jezusa – w Jego słowach i czynach⁵.

Naśladowanie Chrystusa wymaga od kapłanów miłosiernego stylu duszpasterstwa, a tego – zdaniem papieża Franciszka – można się nauczyć wprost od Boga, który nie zwraca się do swoich dzieci z surowością, lecz z czułą miłością. Taki obraz Boga pozostawił prorok Ozeasz (por. Oz 11,1-4.8-9) i taki obraz Boga nakreślił Chrystus w przypowieści o zagubionej owcy (por. Łk 15,1-7). Zadaniem duszpasterzy jest kształtowanie takiego obrazu Boga w swoich relacjach z ludźmi. Można czynić to na różne sposoby. W jednym z przemówień do księży papież zachęcił ich do naśladowania Boga w Jego czułości⁶.

Franciszek postrzega miłosierdzie jako rzeczywistość centralną w misji kapłana, decydującą o jego tożsamości. W osobie księdza współlistnieją obok siebie dwie, na pierwszy rzut oka, nie do pogodzenia rzeczywistości: najbardziej poniżająca nędza grzechu i najwznioślejsza godność kapłańska. Grzech rodzący wstyd

---

ni, jak Ojciec wasz jest miłosierny””. FRANCISZEK, *Na drodze prostoty ewangelicznej. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Jana na Lateranie*, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 17.

⁵ „Znaki, które czyni [Jezus] przede wszystkim w stosunku do grzeszników, do biednych, wyłączonej, chorych i cierpiących, są naznaczone miłosierdziem. Wszystko w Nim mówi o miłosierdziu. Nie ma też w Nim czegoś, co byłoby pozbawione współczucia” (MV 8).

⁶ „Proszę was, abyście byli pasterzami, których cechuje czułość Boga. Abyście zawiesili «rózge» w zakrystii i byli pasterzami czuлыми, także względem tych, którzy stwarzają wam problemy. [...] My nie wierzymy w Boga eterycznego, wierzymy w Boga, który stał się ciałem, który ma serce, i to serce mówi nam dzisiaj: «Przyjdźcie do Mnie. Jeśli jesteście utrudzeni, obciążeni, a Ja was pokrzepię. A najmniejszych traktujcie z czułością, taką samą czułością, z jaką Ja ich traktuję»”. FRANCISZEK, *Różgę trzeba zostawić w zakrystii. Homilia podczas Mszy św. dla uczestników III Światowych Rekolekcji Kapłańskich*, 12.06.2015, OsRomPol 36(2015), nr 7-8, s. 38.

pochodzi wprost od człowieka, natomiast wzniosła, wywyższająca godność kapłaństwa jest darem Boga. Zdaniem papieża „tylko miłosierdzie sprawia, że można znieść ten stan”⁷. Ale dzięki temu, że kapłan Chrystusowy jest zdolny znieść ten stan, jest także zdolny przychodzić z pomocą ludziom poddanym tak wielkiemu, niszczącemu złu, jakim jest grzech. Tylko ten, kto jest zdolny przyjmować miłosierdzie od miłosiernego Boga, jest też w stanie to miłosierdzie przekazywać ludziom potrzebującym. Jak zauważył papież Franciszek, „wśród tych, którzy działają na rzecz zwalczania uzależnień, zazwyczaj najlepiej rozumieją, pomagają i potrafią wymagać od innych właśnie ci, którzy sami zostali od nich uwolnieni. A najlepszym spowiednikiem jest zwykle ten, kto się lepiej spowiada”⁸. Dlatego kapłan, który doświadcza uzdrowienia swego serca przez miłosiernego Pana i często zgadza się, by serce to było przez Niego miłowane, buduje w swoim wnętrzu rezerwuar miłosierdzia, z którego będzie mógł zasilać innych.

Miłosierdzie Boga względem ludzi jest nieskończone i niepojęte. Papież Franciszek jako pierwszy zwrócił uwagę na dynamizm miłosierdzia, które staje się miłosierdziem „coraz większym”. Boże miłosierdzie nie jest czymś statycznym, lecz jest miłosierdziem w drodze, które „każdego dnia stara się znaleźć sposoby, aby uczynić krok do przodu, mały krok naprzód, posuwając się na ziemi niczyjej, gdzie panowały obojętność i przemoc”⁹. Duszpasterze są świadkami i szafarzami tego „coraz większego” miłosierdzia Boga Ojca. Na wzór Jezusa, który „przeszedł [...] dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich” (Dz 10,38), mają oni przyczyniać się do swoistej inkulturacji miłosierdzia w społeczności ludzi, do których są posłani. Podobnie jak to czynił Jezus w czasie publicznej działalności, także duszpasterze mają przełamywać wszelkie bariery, aby czynić wyłomy dla strumienia miłosierdzia, jaki Bóg Ojciec pragnie przez swego Syna w jedności Ducha Świętego wylać na ziemię. W przekonaniu papieża Franciszka „właściwością Serca Bożego jest rozlewanie miłosierdzia, wykraczającego poza brzegi, szerzenie Jego czułości, w taki sposób, że zawsze jej zbywa”¹⁰. Zadaniem duszpasterzy jest najpierw przyjmowanie miłosierdzia Bożego, a następnie jego przekazywanie innym ludziom. Sam Najwyższy Kapłan wybawia z grzechu i przemienia biednych, ślepych

⁷ FRANCISZEK, *Na drodze prostoty ewangelicznej. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Jana na Lateranie*, s. 19.

⁸ FRANCISZEK, *Rezerwuar miłosierdzia. Nauka rekolekcyjna w bazylice Matki Bożej Większej*, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 22.

⁹ FRANCISZEK, *Codziennie jeden krok. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma*, 24.03.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 6.

¹⁰ Tamże; por. FRANCISZEK, *Na drodze prostoty ewangelicznej. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Jana na Lateranie*, s. 21.

i uciśnionych ludzi w szafarzy miłosierdzia i pocieszenia po to, by jako ludzie wolni udali się drogami miłości do swoich braci, do owczarni Pańskiej¹¹.

Franciszek zachęca duszpasterzy, by odważnie wchodzili w dynamikę Bożego miłosierdzia, które po to udziela się ludziom, aby było przez nich pomnażane. Miłosierdzia nie można trzymać w ukryciu. Ten, kto otrzymuje go więcej, jest wezwany, by więcej go ofiarował, dzielił się nim¹². Miłosierdzie nie pozwala pozostać w spokoju, ono stale pobudza do działania. Miłość Chrystusa pobudza szczególnie kapłanów do obejmowania i przygarniania tych osób, które potrzebują miłosierdzia, aby wszyscy mogli być pojednani z Bogiem Ojcem. Niewątpliwie łatwiej jest mówić o miłosierdziu niż stawać się jego świadkiem. Tym bardziej duszpasterze nie mogą pozostać biernie w miejscu, lecz muszą dać się ponieść Bożej miłości i wyruszyć na poszukiwanie „zaginionej owcy”, a gdy ją znajdą, pozwolić jej doświadczyć bliskości i czułości Boga Ojca.

Jak zauważył Diego Fares, dobrze znający papieża Franciszka z czasów jego posługi w Argentynie, najbardziej charakterystyczne jego zdanie na temat duszpasterzy nie pochodzi ze sfery etyki, chociaż papież Bergoglio nie ma oporów w piętnowaniu grzechów kapłańskich, lecz ze sfery estetyki. Wypowiedział je w czasie Mszy św. Krzyżma w 2015 r., wyrażając swoje pragnienie, że chce „pasterzy przesiąkniętych zapachem owiec [...], ale z uśmiechem ojca”¹³. Franciszek pragnie księży, którzy nie tylko nie roszczą sobie pretensji do tego, by ubierać się w wełnę owiec, ale którzy z pasją im służą. Chodzi mu o pasterzy – prezbiterów, biskupów, nie wyłączając samego siebie – którzy faktycznie pasą owce, a nie tylko je postrzygają¹⁴.

2. MIŁOSIĘRDZIE STYLEM POSŁUGI DUSZPASTERSKIEJ

Z dotychczasowego nauczania papieża Franciszka można wyprowadzić wnioski, że misją Kościoła jest służba człowiekowi, w każdym jego położeniu, w każdej jego chorobie i potrzebie, a to z kolei wymaga nowego stylu posługi

¹¹ FRANCISZEK, *Codziennie jeden krok. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma*, 24.03.2016, s. 8.

¹² FRANCISZEK, *Łatwo mówić o miłosierdziu, trudniej być jego świadkami. Przemówienie podczas czuwania modlitewnego z czcicielami Bożego miłosierdzia*, 2.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 18-19.

¹³ FRANCISZEK, *Święte zmęczenie kapłanów. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma*, 2.04.2015, OsRomPol 36(2015), nr 5, s. 23.

¹⁴ D. FARES, *Pasterze, a nie postrzygacze owiec. Sylwetka biskupa według Bergoglio*, OsRomPol 37(2016), nr 1, s. 56-57.

duszpasterskiej. Syntetycznie styl ten można określić jako przeniknięty we wszystkich wymiarach i formach ideą miłosierdzia. W bulli *Misericordiae vultus* Franciszek z patosem i dużą dozą emocji skierował do wiernych Kościoła gorący apel: „O jakże pragnę, aby nadchodzące lata były naznaczone miłosierdziem tak, byśmy wyszli na spotkanie każdej osoby, niosąc dobroć i czułość Boga! Do wszystkich, tak wierzących jak i tych, którzy są daleko, niech dotrze balsam miłosierdzia jako znak Królestwa Bożego, które jest już obecne pośród nas” (MV 5). Adresatami tego apelu w pierwszej kolejności powinni poczuć się duszpasterze, gdyż to oni mogą poranionym na różne sposoby ludziom obecnych czasów nieść balsam miłosierdzia. Mogą to czynić poprzez sakrament pokuty i pojednania czy sakrament namaszczenia chorych, następnie przez różne formy wsparcia potrzebujących, ale nade wszystko przez przeniknięty miłosierdziem styl życia i posługiwania duszpasterskiego¹⁵.

Papież Franciszek od początku swego pontyfikatu pokazał całemu światu, a zwłaszcza biskupom i księżom, jaki styl posługi duszpasterskiej odpowiada jego wizji Kościoła. W pierwszych dniach swego pontyfikatu zamieścił na Twitterze typowy dla stylu swej posługi wpis: „Prawdziwa władza jest służbą. Papież musi służyć wszystkim, zwłaszcza najuboższym, najslabszym i najmniejszym”¹⁶. W czasie konferencji prasowej podczas lotu powrotnego ze Światowych Dni Młodzieży w Brazylii do Rzymu Franciszek podjął również temat stylu życia i posługiwania w Kościele. Powiedział wówczas, że „każdy człowiek powinien tak żyć, jak tego od niego żąda Pan. Natomiast prostota, ogólna prostota, [...] jest konieczna dla nas wszystkich, pracujących w służbie Kościoła. Jest tak wiele odcieni prostoty [...], każdy musi poszukiwać swojej drogi”¹⁷.

Pokorę i prostotę w stylu posługi duszpasterskiej poleca papież Franciszek przy każdej okazji biskupom, księżom i osobom konsekrowanym. Do młodych biskupów uczestniczących w kursie pastoralnym w Rzymie papież skierował apel: „proszę was, my pasterze nie bądźmy ludźmi mającymi «mentalność ksiąząt» [...]”

¹⁵ „Ksiądz musi się tego nauczyć, aby miał serce, które się wzrusza. [...] Dzisiaj Kościół powinniśmy wyobrazić sobie jak «szpital polowy». [...] Trzeba leczyć rany, liczne rany”. FRANCISZEK, *Żyjemy w epoce miłosierdzia. Przemówienie podczas spotkania z kapłanami diecezji rzymskiej*, 6.03.2014, OsRomPol 35(2014), nr 3-4, s. 30.

¹⁶ Por. @Pontifex_pl.; OsRomPol 34(2013), nr 5, s. 19. Warto w tym miejscu zauważyć i docenić interesującą próbę ks. M. Polaka zbudowania na zasadzie służby w miarę całościowej koncepcji prezbiterologii pastoralnej w duchu nauczania papieża Franciszka. Por. M. POLAK, *Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny 2016.

¹⁷ FRANCISZEK, *Konferencja prasowa podczas lotu do Rzymu*, 28.07.2013, OsRomPol 34(2013), nr 10, s. 32.

To byłby skandal! [...] Nauczycielami i wychowawcami naszego ludu jesteśmy nie tylko przez słowo, ale także i nade wszystko przez świadectwo konkretnego życia¹⁸. Nowo kreowanych kardynałów wezwał do unikania dworskich nawyków i przyzwyczajzeń, a zwłaszcza intryg, plotek, stronnictw, protekcji i faworyzowania. Natomiast zachęcał ich do kultywowania miłości bliźniego. Wskazał, iż serce człowieka jest świątynią, w której nieustannie powinna być sprawowana „liturgia egzystencjalna: liturgia dobroci, przebaczenia, służby, jednym słowem – liturgia miłości”¹⁹.

Dla papieża Franciszka miłosierdzie nie jest przelotnym uczuciem, ale jest syntezą Dobrej Nowiny, jest wyborem tych, którzy chcą mieć uczucia Serca Jezusa, osób, które poważnie chcą naśladować Pana, proszącego nas „Bądźcie miłosierni, jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6,36). W jednym z przemówień papież zacytował słowa o. Ermesa Ronchi dobrze oddające istotę miłosierdzia, które „jest zgorzeniem dla sprawiedliwości, szaleństwem dla rozumu, pocieszeniem dla nas dłużników. Dług życia, dług bycia kochanym spłaca się jedynie miłosierdziem”²⁰. Myśl ta dobrze koresponduje z tym, o co Franciszek apelował do duchowieństwa, osób konsekrowanych i seminarzystów podczas pielgrzymki w 2015 r. do Ekwadoru, a mianowicie o bezinteresowność posługi duszpasterskiej. Podkreślał, że ani święceń, ani powołania zakonnego nikt sobie nie wysłużył, a tym bardziej nie kupił za pieniądze. Jest to dar darmo otrzymany od Boga, który stale pozwala doświadczać swojej bezinteresowności. Toteż również posługa duszpasterska ludziom nie może oddalać się od bezinteresowności, gdyż w przeciwnym razie oddalałaby się od Boga²¹.

Wydaje się, że papież Franciszek stara się być kontynuatorem rozpoczętego przez papieża św. Jana XXIII procesu odczarowywania Watykanu i przywracania posługi Piotra zwyczajnym ludziom. Dzięki swojej prostocie, pokorze i dziecięcej

¹⁸ FRANCISZEK, *Pasterze słuchający ludu. Audiencja dla biskupów wyświęconych w ciągu ostatniego roku*, 19.09.2013, OsRomPol 34(2013), nr 11, s. 37.

¹⁹ „Gdy w naszym sercu jest miejsce dla najmniejszego z naszych braci, to sam Bóg znajduje w nim miejsce. Kiedy zamyka się drzwi przed tym bratem, to sam Bóg nie jest przyjęty. Serce ogołocone z miłości jest jak sprofanowany kościół, odebrany służbie Bożej, a przeznaczony na inne cele”. FRANCISZEK, *Unikajmy dworskich nawyków i przyzwyczajzeń. Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z nowymi kardynałami*, 23.02.2014, OsRomPol 35(2014), nr 3-4, s. 9.

²⁰ FRANCISZEK, *Katalog koniecznych cnót. Przemówienie do Kurii Rzymskiej*, 21.12.2015, OsRomPol 37(2016), nr 1, s. 34.

²¹ FRANCISZEK, *Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie. Przemówienie na spotkaniu z duchowieństwem, zakonnikami, zakonnicami i seminarzystami w sanktuarium w El Quinche*, 8.07.2015, OsRomPol 36(2015), nr 7-8, s. 17-19. „Celem «władzy», którą apostołowie otrzymali od Jezusa nie są ich własne korzyści: nasze dary mają odnawiać i budować Kościół. Nie odmawiajcie dzielenia się, nie opierajcie się przed daniem, nie pozwólcie się uwięzić wygodzie, bądźcie źródłami wody, pełnymi i odświeżającymi, zwłaszcza dla dręczonych przez grzech, rozczarowanie, urazy” (tamże, s. 20-21).

ufności został bardzo pozytywnie przyjęty przez współczesnych – przecież dość krytycznych i zazwyczaj zdystansowanych od Kościoła – ludzi. Franciszek wydaje się być przekonany co do tego, że tylko w takim stylu można wiarygodnie realizować projekt nowej ewangelizacji, do której stale zachęca zarówno duszpasterzy, zakonników i zakonnice, jak i katolików świeckich. Austriacki pastoralista P.M. Zulehner twierdzi, że papież Franciszek rozpoczął nową erę w Kościele, w której obowiązuje nowa – zbudowana na miłosierdziu – kultura pastoralna²².

3. SPECYFIKA DUSZPASTERSTWA REALIZOWANEGO W DUCHU MIŁOSIERDZIA

Papież Franciszek przy każdej okazji wskazuje, jak bardzo ceni postawę miłosierdzia w posłudze duszpasterskiej²³. W kilka dni po wyświęceniu neoprezbiterów dla diecezji rzymskiej podkreślił w homilii mszy porannej, że każdego misjonarza w Kościele powinna charakteryzować postawa wielkoduszności i pokory, służby i miłości braterskiej. Taką postawę przyjął Jezus i taka postawa obowiązuje Jego uczniów. Głoszenie Ewangelii wymaga postawy pokory, gdyż zbawienia nie można nikomu narzucić siłą. Współcześnie Kościół lepiej rozumie niż w epoce średniowiecza, że nowych wyznawców dla Chrystusa nie zdobywa się mieczem, a nawet nie słowem, lecz przede wszystkim świadectwem dobrego życia, życia z wiary²⁴. W encyklice *Deus caritas est* papież Benedykt XVI przypomniał, że „wewnętrzna natura Kościoła wyraża się w troistym zadaniu: głoszenie słowa Bożego (*kerygma–martyria*), sprawowanie sakramentów (*leiturgia*), posługa miłości (*diaconia*). Są to zadania ściśle ze sobą związane i nie mogą być od siebie oddzielone” (nr 25). Według Franciszka duch miłosierdzia powinien przenikać realizację wszystkich wskazanych zadań Kościoła.

²² Por. P.M. ZULEHNER, *Neue Schläuche für jungen Wein. Unterwegs in eine neue Ära der Kirche*, Ostfildern: Patmos Verlag 2017; TENZE, *Ich träume von einer Kirche als Mutter und Hirtin. Die neue Pastoralkultur von Papst Franziskus*, Ostfildern: Patmos Verlag 2018.

²³ „Bądźcie miłosierni i niech nigdy was to nie zmęczy. Namaszczać świętym olejem, dajcie ulgę chorym, a także starszym, nie wstyďte się okazywać czułości osobom starszym. [...] Miejcie zawsze przed oczami przykład Dobrego Pasterza, który przyszedł nie po to, by Mu służono, lecz by służyć i zbawić to, co było zgubione”. FRANCISZEK, *Niestrudzenie bądźcie miłosierni. Homilia podczas Mszy św. połączonej z udzieleniem święceń kapłańskich 10 diakonom diecezji rzymskiej*, 21.04.2013, OsRomPol 34(2013), nr 6, s. 25-26.

²⁴ FRANCISZEK, *Wielkoduszność w pokorze. Homilia podczas Mszy św. w Domu św. Marty*, 25.04.2013, OsRomPol 34(2013), nr 6, s. 29-30; por. W. PRZYGODA, *Rola świadectwa w życiu i posłudze duszpasterzy w świetle nauczania Benedykta XVI*, „Verbum Vitae” 27(2015), s. 251-274.

Pierwszym zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia w obecnym czasie wielkich przemian i wyzwań²⁵. Jak zaznaczył to Franciszek w bulli *Misericordiae vultus*, miłosierdzie w świecie współczesnym pełnym wielkich nadziei i silnych przeciwieństw jest ważnym przesłaniem Kościoła, dlatego „Kościół bardzo silnie odczuwa pilną potrzebę głoszenia miłosierdzia Boga” (MV 25). Misją Kościoła jest wprowadzenie ludzi w wielką tajemnicę miłosierdzia Boga na drodze kontemplacji oblicza Chrystusa. Dzięki objawieniu Boga w Chrystusie Kościół ma dostęp do tajemnicy Trójcy Przenajświętszej, z której „wytryska i nieprzerwanie płynie wielka rzeka miłosierdzia. To źródło nigdy się nie może wyczerpać, bez względu na to jak wielu do niego przyjdzie” (MV 25). Słuchanie słowa Bożego uzdalnia człowieka do postawy miłosierdzia, a kontemplacja miłosierdzia, Boga do przyjęcia go jako własnego stylu życia. Toteż na Kościele spoczywa wielka odpowiedzialność za nieustanne głoszenie miłosierdzia²⁶.

W swoim nauczaniu papież Franciszek przywołuje wiele tekstów biblijnych, zarówno ze Starego jak i Nowego Testamentu, które dla duszpasterzy mogą stać się inspiracją do kreowania kazań i katechez na temat miłosierdzia. Wartość miłosierdzia jest wysławiana permanentnie na kartach Pisma Świętego. Już w Starym Testamencie Bóg Ojciec „bogaty w miłosierdzie” (Ef 2,4) objawił Mojżeszowi swoje imię: „Bóg miłosierny i litościwy, cierpliwy, bogaty w łaskę i wierność” (Wj 34,6). Gdy jednak nadeszła „pełnia czasów” (Ga 4,4), zesłał On swojego Syna, narodzonego z Maryi Dziewicy, aby objawić ludziom w sposób ostateczny swoją miłość. Od chwili Wcielenia Odwieczny Syn Boży, a zwłaszcza od rozpoczęcia publicznej działalności Jezus z Nazaretu swoimi słowami, gestami i całą swoją osobą objawia miłosierdzie Boga (MV 1). A zatem objawienie miłosierdzia Bożego dokonywało się w historii zbawienia sukcesywnie, ale swój punkt kulminacyjny osiągnęło w osobie i zbawczym dziele Jezusa Chrystusa.

Głosić Ewangelię miłosierdzia i pisać ją w życiu, to zadanie każdego ucznia Chrystusa, a tym bardziej każdego kapłana. Nawiązując do słów św. Jana: „Wiele innych znaków, których nie zapisano w tej księdze, uczynił Jezus wobec uczniów” (J 20,30), papież Franciszek sugeruje współczesnym uczniom Chrystusa, by czynami miłosierdzia uzupełniali zapis księgi Ewangelii, gdyż ta jest księgą o Bożym miłosierdziu. Ponieważ w Ewangelii nie wszystko zostało zapisane, pozosta-

²⁵ FRANCISZEK, *Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*, 29.05.2015, OsRomPol 36(2015), nr 6, s. 36-37.

²⁶ FRANCISZEK, *Kościół jest narzędziem miłosierdzia. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*, 29.09.2017, OsRomPol 38(2017), nr 10, s. 46-47.

je ona wciąż „księgą otwartą, w której nadal trzeba zapisywać znaki uczniów Chrystusa, konkretne gesty miłości, które są najlepszym świadectwem miłosierdzia”²⁷. Proste gesty czułości wobec chorych, nawiedzenie osób będących w potrzebie mogą stać się znakiem Bożej czułości i pocieszenia. Głoszenie Ewangelii miłosierdzia wymaga ludzi o cierpliwym i otwartym sercu, potrafiących okazać współczucie, „wymaga sług hojnych i radosnych, miłujących bezinteresownie, niedomagających się niczego w zamian”²⁸.

Miłosierdzia Bożego nie da się głosić wyłącznie w sposób werbalny. „Miłosierdzie kontempluje się w działaniu”²⁹ – powiedział kiedyś do księży papież Franciszek. Tym bardziej głoszenie miłosierdzia Bożego domaga się świadectwa czynu. Dlatego papież często przypomina kapłanom, aby byli po prostu miłosierni. Podczas udzielania święceń kapłańskich 19 diakonom w 2015 r. skierował do nich prośbę: „proszę was, nie przestawajcie być miłosierni. W konfesjonale będziecie po to, żeby przebaczać, nie żeby potępiać! Bierzcie wzór z Ojca, który niestrudzenie zawsze przebacza. [...] I zawsze miejcie przed oczami przykład Dobrego Pasterza, który nie przyszedł po to, aby Mu służyło, ale żeby służyć; nie żeby żyć wygodnie, ale żeby wychodzić i szukać, i zbawiać to, co się zagubiło”³⁰. Franciszek zachęca kapłanów niemal przy każdym spotkaniu, aby nigdy nie ustawiali w świadczeniu miłosierdzia na wzór samego Chrystusa Pana³¹.

Kapłan całym swoim życiem ma świadczyć o tym, iż największym przejawem zaangażowania Boga Ojca w sprawy świata było danie ludziom jego Syna, co św. Paweł wyraził słowami: „własnego Syna nie oszczędził, ale Go za nas wszystkich wydał” (Rz 8,32). Z kolei Syn Boży, stawszy się człowiekiem, zaangażował się po stronie ubogich, przywracając nadzieję ludziom chorym, niesprawnym, więźniom i grzesznikom, których życzliwie przyjmował. Jezus nikogo nie odrzucał, ale wszystkich traktował z miłością, dodawał otuchy, przemieniał serca.

²⁷ FRANCISZEK, *Zapisujmy osobiście te strony Ewangelii, których nie napisał apostoł Jan. Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Miłosierdzia Bożego*, 3.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 20.

²⁸ Tamże.

²⁹ FRANCISZEK, *Na drodze prostoty ewangelicznej. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Jana na Lateranie*, s. 19.

³⁰ FRANCISZEK, *Niech wasze homilie trafiają do serca ludzi. Homilia podczas Mszy św. ze święceniami kapłańskimi*, 26.04.2015, OsRomPol 36(2015), nr 5, s. 38.

³¹ „Proszę was! Miejcie taką zdolność przebaczenia, jaką miał Pan, który nie przyszedł, aby potępiać, lecz aby przebaczać! Miejcie wiele miłosierdzia!”. FRANCISZEK, *Nigdy nie przestańcie być miłosierni. Homilia podczas Mszy św. w Bazylice Watykańskiej ze święceniami kapłańskimi*, 11.05.2014, OsRomPol 35(2014), nr 6, s. 46; por. W. PRZYGODA, *Uwierzyć miłości, by stać się świadkiem miłości*, w: *Perspektywy wiary*, red. M. Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2015, s. 69-91.

W tej działalności Jezus stał się konkretnym wyrazem miłosierdzia Ojca, ale także żywym przykładem dla swoich uczniów, którzy również powinni wykazać swoje zaangażowanie „wobec osób opuszczonych, poważnie upośledzonych, najciężej chorych, umierających, ludzi niezdolnych do wyrażenia wdzięczności”³². Według Franciszka, każdy chrześcijanin, a tym bardziej każdy duszpasterz, powinien swoim zaangażowaniem na rzecz ubogich odpowiadać na ofiarowaną nam przez Boga miłość i w ten sposób dawać świadectwo swojej wiary w nieskończone miłosierdzie Boga. Potwierdził to również w przesłaniu dla polskich biskupów przybyłych z wizytą *ad limina Apostolorum* w 2014 r., kiedy to w kontekście wezwania do misyjnego nawrócenia podkreślił, jak ważne w poszukiwaniu ludzi zagubionych, pozostających gdzieś na peryferiach wiary, jest świadectwo czynów miłosierdzia. W tym duchu wezwał Kościół w Polsce do takiego stylu apostołskiego życia, który wymaga „ducha ubóstwa, wyrzeczenia, aby być wolnymi w głoszeniu i szczerymi w dawaniu świadectwa miłosierdzia”³³.

Drugim wielkim zadaniem Kościoła jest kult publiczny, w którym szczególna rola przypada liturgii sakramentów świętych. Według papieża Franciszka liturgia powinna być z jednej strony miejscem promieniowania miłosierdzia Bożego na wiernych, a z drugiej strony miejscem ich formacji do postawy miłosierdzia względem bliźnich. Na potwierdzenie tej tezy papież przywołał słowa św. Jana Pawła II z encykliki *Dives in misericordia*: „Kościół żyje swoim autentycznym życiem, kiedy wyznaje i głosi miłosierdzie – najwspanialszy przymiot Stwórcy i Odkupiciela – i kiedy ludzi przybliża do Zbawicielowych źródeł miłosierdzia, których jest depozytariuszem i szafarzem” (nr 13). A zatem głoszenie Ewangelii miłosierdzia ma na celu doprowadzenie ludzi do „źródeł miłosierdzia”, którymi są sakramenty Kościoła. Słowo Boże proklamowane w Kościele powinno „wejść w głębię serca ludzi i sprowokować ich do odnalezienia drogi powrotu do Ojca” (MV 12).

Owoce miłosierdzia Bożego, którego Bóg nikomu nie skąpi „z pokolenia na pokolenie”, jest pojednanie się człowieka z Bogiem. Wezwanie św. Pawła „pojednajcie się z Bogiem” (2 Kor 5,20) nie odnosiło się bynajmniej tylko do Koryntian z czasów Apostoła Narodów, lecz odnosi się do ludzi wszystkich czasów, także naszego pokolenia. Ważna rola w tym pojednaniu przypada tym, którzy sprawują „posługę jednania” (2 Kor 5,18). Zdaniem papieża Franciszka, spowiednicy mają

³² FRANCISZEK, *Jezus żywym wyrazem miłosierdzia Ojca. Katecheza wygłoszona podczas audiencji jubileuszowej*, 20.02.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 40.

³³ FRANCISZEK, *Boże miłosierdzie nikogo nie wyklucza. Audiencja dla polskich biskupów przybyłych do Watykanu z wizytą «ad limina Apostolorum»*, 7.02.2014, OsRomPol 35(2014), nr 2, s. 29.

być „posłusznymi narzędziami Ducha Świętego, aby tam, gdzie był wielki grzech, jeszcze obficie przejawilo się miłosierdzie Boga”³⁴. Kapłan spowiadający nie jest panem sakramentu pokuty, ale wiernym sługą przebaczenia Boga. Papież jest przekonany, że „spowiednicy są wezwani do tego, aby byli zawsze i wszędzie, w każdej sytuacji i pomimo wszystko, znakiem prymatu miłosierdzia” (MV 17). Spowiednik nie może stawiać przeszkód osobom, które pragną pojednać się z Bogiem, lecz ma im pomagać na drodze tego pojednania. W przekonaniu Franciszka konfesjonał nie jest salą tortur ani miejscem przesłuchania, lecz spotkaniem z Ojcem, który penitenta przyjmuje, przygarnia i przebacza. Dlatego „spowiednik musi być ojcem! Zajmuje bowiem miejsce Boga Ojca!”³⁵.

Konfesjonał jest niezwykle ważnym a zarazem delikatnym miejscem czynienia miłosierdzia przez duszpasterzy. Papież Franciszek wychodzi z założenia, iż posługa w konfesjonale jest wyrazem macierzyństwa Kościoła, który jak najlepsza matka przyjmuje każdego, kto do niego przychodzi. Na jubileuszowym spotkaniu z misjonarzami miłosierdzia przypomniał, że spowiednik pamiętając o swojej grzeszności, powinien pokornie służyć jako „kanał” Bożego miłosierdzia. Ostatecznie, to Chrystus przyjmuje penitenta, słucha go, przebacza mu i obdarza go pokojem. Papież uwrażliwia spowiedników na umiejętne dostrzeganie w sercu penitenta pragnienia przebaczenia. Paralizujący wstyd nie zawsze bowiem pozwala człowiekowi ująć stan swojego serca w sposób werbalny. W związku z powyższym spowiednik powinien być na tyle wrażliwy, żeby potrafił umiejętnie odczytywać także gesty i postawy penitenta. Jak zaznaczył to Franciszek, nawiązując do biblijnej sceny odurzonego alkoholem nagiego Noego, którego nakryli płaszczem dwaj jego synowie, aby w ten sposób odzyskał on swoją ojcowską godność (por. Rdz 9,18-23), rolą spowiednika jest okrywać szatą miłosierdzia człowieka, którego grzech ogołaca z godności dziecka Bożego³⁶. Zagubionej owcy nie sposób doprowadzić do owczarni Chrystusa za pomocą bata osądu, ale można to uczynić dzięki świętości życia, która jest zasadą wszelkiej odnowy i reformy w Kościele. Zdaniem papieża,

³⁴ FRANCISZEK, *Nie utrudniajcie pojednania z Bogiem. Katecheza wygłoszona podczas audyencji jubileuszowej*, 30.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 25-26.

³⁵ Tamże, s. 26. „A ja w imię Jezusa Chrystusa, Pana, i Jego oblubienicy, świętego Kościoła, proszę was, nie przestawajcie być miłosierni. W konfesjonale będziecie po to, żeby przebaczać, nie żeby potępiać! Biercie wzór z Ojca, który niestrudzenie zawsze przebacza”. FRANCISZEK, *Niech wasze homilie trafiają do serca ludzi. Homilia podczas Mszy św. ze świętymi kapłanami*, 26.04.2015, s. 38.

³⁶ „Być spowiednikiem według serca Chrystusa oznacza okrywać grzesznika płaszczem miłosierdzia, aby już się nie wstydział i mógł odzyskać radość swej synowskiej godności”. FRANCISZEK, *Okrywajcie grzesznika płaszczem miłosierdzia. Przemówienie do misjonarzy miłosierdzia*, 9.02.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 38-39.

„świętość karmi się miłością i potrafi dźwigać na sobie ciężar tych, którzy są słabsi. Misjonarz miłosierdzia niesie na swych ramionach grzesznika i dodaje mu otuchy”³⁷.

Obok sakramentu pokuty i pojednania obfitym źródłem miłosierdzia Bożego jest Eucharystia. Jak zaznaczył papież Franciszek w bulli *Misericordiae vultus*, Jezus przed swoją męką modlił się słowami Psalmu miłosierdzia (Ps 136[135]). Psalm ten określany przez rabinów jako *Wielki hallel* należy do najważniejszych modlitw liturgicznych Narodu Wybranego, a opowiada historię objawienia się Boga. Charakteryzuje się on powtarzaniem po każdym wersecie refrenu: „bo Jego miłosierdzie na wieki”. Zdaniem Franciszka, „gdy Jezus odprawiał po raz pierwszy Eucharystię, jako Wieczną Pamiątkę swojej realnej obecności pomiędzy nami, umiejscawiał symbolicznie ten najwyższy akt Objawienia w świetle miłosierdzia. W tymże samym horyzoncie miłosierdzia Jezus przeżywał swoją mękę i śmierć, świadomy wielkiej tajemnicy miłości, która wypełniła się na krzyżu” (MV 7). Toteż Eucharystia przeżywana przez chrześcijan jako pamiątka męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa Pana pozostaje niewyczerpanym źródłem miłosierdzia dla Jego uczniów aż do skończenia świata. Z tego źródła należy obficie korzystać, gdyż „Eucharystia, chociaż stanowi pełnię życia sakramentalnego, nie jest nagrodą dla doskonałych, lecz szlachetnym lekarstwem i pokarmem dla słabych”³⁸.

Trzecim zadaniem Kościoła, w którym ma przejawiać się miłosierdzie, jest diakonia charytatywna. Orędzie o miłosierdziu powinno sprawiać, by jego skutki były odczuwane w konkretnej praktyce. Jak zaznaczył to kard. W. Kasper, „Kościół bez *caritas* i bez miłosierdzia przestałby być Kościołem Jezusa Chrystusa”³⁹. Toteż w Kościele nikt nie może czuć się zwolniony z praktykowania jałmużny, tym bardziej żaden duszpasterz. Jałmużna jest innym imieniem miłosierdzia, a jej obowiązek jest tak stary jak Biblia, w której wezwanie do troski o ubogich, cudzoziemców, sieroty i wdowy powraca stale jak refren. Jałmużny trzeba dawać chętnie i z radością (Pwt 15,10), gdyż miłość wymaga postawy wewnętrznej radości. W przekonaniu papieża Franciszka, jałmużna powinna dającego coś kosztować. To nie może być nic nieznaczący datek, lecz jakieś osobiste poświęcenie, wtedy ma wartość w oczach Bożych. Biblijny Tobiasz pouczył swego syna w sprawie jałmużny tak: „Nie odwracaj twarzy od żadnego biedaka, a nie odwróci

³⁷ Tamże, s. 39.

³⁸ FRANCISZEK, *Posynodalna adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie Evangelii gaudium*, 24.11.2013, nr 47, Częstochowa: Wydawnictwo Świętego Pawła 2013, s. 46-47 [dalej skrót: EG].

³⁹ W. KASPER, *Trzeba szerzyć w Kościele kulturę miłosierdzia*, *OsRomPol* 34(2013), nr 5, s. 54.

się od ciebie oblicze Boga” (Tb 4,8). Natomiast Franciszek zachęca, by dając jałmużnę, spojrzeć w oczy osoby proszącej, by z nią porozmawiać i zrozumieć, czego ona naprawdę potrzebuje. Zdaniem papieża, jałmużna jest „aktem miłości względem napotkanych osób; jest to gest poświęcenia szczerzej uwagi tym, którzy się do nas zbliżają i proszą o pomoc, uczyniony w tajemnicy, gdzie tylko Bóg widzi i rozumie wartość dokonanego aktu”⁴⁰.

Zdaniem papieża Franciszka misją kapłana jest troska o ludzi ubogich, zniewolonych, chorych, niepełnosprawnych, uciśnionych, zasmuconych i tych, którzy mają serca złamane. To zadanie o wiele trudniejsze niż wybudowanie domu parafialnego lub wytyczenie boiska dla młodych z oratorium. To zadanie wymaga emocjonalnego współczucia i solidarnej troski, a to jest niesamowicie trudne, zwłaszcza na dłuższą metę.

Jeśli mamy otwarte serce, te emocje, liczne uczucia trudzą serce duszpasterza. Dla nas, kapłanów, historie naszych ludzi nie są kroniką aktualności: znamy naszych wiernych, możemy się domyślać, co dzieje się w ich sercach. A nasze serce, cierpiąc wraz z nimi, rozrywa się na tysiące kawałków, jest wzruszone, zdaje się wręcz konsumowane przez ludzi: bierzcie, jedzcie. To jest słowo, które stale szeptem kapłan Jezusa, troszcząc się o swój wierny lud: bierzcie i jedzcie, bierzcie i pijcie... W ten sposób nasze kapłańskie życie jest dawane w służbie, w byciu blisko wiernego ludu Bożego [...]”⁴¹.

Na tym właśnie polega duszpasterstwo przeniknięte duchem miłosierdzia.

W swojej trosce o ubogich papież Franciszek zwraca uwagę nie tylko na sprawy materialne, ale także na dyskryminację ubogich w zakresie opieki duchowej. Papież z głębokim bólem skierował nawet zarzut wobec duszpasterzy, że ubodzy są dyskryminowani i pomijani w działalności pastoralnej. Stąd, zdaniem papieża, postulowane przez niego nawrócenie duszpasterskie musi dokonać się również w tym zakresie misji Kościoła. „Olbrzymia większość ubogich otwarta jest szczególnie na wiarę; potrzebują Boga i nie możemy nie ofiarować im Jego przyjaźni, Jego błogosławieństwa, Jego Słowa, sprawowania sakramentów i propozycji drogi wzrostu i dojrzwania w wierze. Opcja preferencyjna musi głównie przyjąć formę uprzywilejowanej i priorytetowej opieki duchowej” (EG 200). Jak wskazuje

⁴⁰ FRANCISZEK, *Umieć patrzeć w oczy. Katecheza wygłoszona podczas audiencji jubileuszowej*, 9.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 21-22.

⁴¹ FRANCISZEK, *Święte zmęczenie kapłanów. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma*, 2.04.2015, OsRomPol 36(2015), nr 5, s. 22.

papież, ubodzy oczekują od Kościoła, aby był on „znakiem bliskości, dobroci, solidarności i miłosierdzia Pana”⁴².

Franciszek jest przekonany, że w ludziach ubogich obecny jest Jezus Chrystus, który sam siebie nazwał kamieniem odrzuconym przez budujących (por. Mt 21,42). Ale ten odrzucony kamień stał się ostatecznie „głowicą węgla”. W przekonaniu papieża również ubodzy stanowią „głowicę węgla” Kościoła i to oni mogą stać się zaczynem jego odnowy. Dlatego, przywołując słowa św. Jana Chryzostoma, apeluje do wszystkich chrześcijan, a zwłaszcza do duszpasterzy, o szczególną wrażliwość i troskę o ubogich, gdyż: „Pan przychodzi [...] pod postacią nędzarza”⁴³. A zatem odnowa Kościoła uprzedzająco wymaga, aby stał się on wspólnotą z ubogimi. Taką wspólnotę zgromadził wokół siebie Jezus i w takiej wspólnotcie jest On obecny również dzisiaj⁴⁴. Dzięki wspólnotcie Kościoła Jezus także współcześnie współcierpi z ubogimi i karmi ich swoim chlebem, chociaż obecnie czyni to rękami swoich uczniów. Dlatego jak zaznacza papież, „temu, kto uczestniczy w Eucharystii bez współczucia dla potrzebujących i bez dzielenia się, nie jest dobrze z Jezusem”⁴⁵. Papież Franciszek ukształtowany mentalnie i duchowo na kontynencie latynoamerykańskim jest szczególnie uwrażliwiony na problemy ubogich. Nie tylko w encyklice *Lumen fidei*, adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* i bulii *Misericordiae vultus*, lecz przede wszystkim w wielu wygłoszonych przemówieniach i homiliach daje wyraz swojej osobistej troski o ludzi potrzebujących materialnego lub duchowego wsparcia. Również liczne gesty pochylania się nad ludzkim cierpieniem podczas audiencji generalnych świadczą o tym, jak bardzo papieżowi zależy, by nigdy nie ustawała nasza wiara, która dzięki łasce Bożej owocuje czynami miłości miłosiernej względem bliźniego w potrzebie. Najnowszą inicjatywą Franciszka w zakresie troski Kościoła o ludzi potrzebujących jest Światowy Dzień Ubogich, będący szczególnym owocem Jubileuszu Miłosierdzia. Zdaniem

⁴² „Powiedziałem też parokrotnie, że Kościół przypomina mi szpital polowy: tak wiele zranionych osób, które oczekują od nas bliskości, które oczekują od nas tego, czego oczekiwały od Jezusa: bliskości, bycia z nimi. A przyjmując postawę uczonych w Piśmie, uczonych w Prawie i faryzeuszy, nie damy nigdy świadectwa bliskości”. FRANCISZEK, *Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana. Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. „Evangelii gaudium”*, 19.09.2014, OsRomPol 35(2014), nr 10, s. 32.

⁴³ FRANCISZEK, *Prawdziwą rewolucją jest współczucie. Przemówienie do Wspólnoty św. Idziego*, 15.06.2014, OsRomPol 35(2014), nr 7, s. 19 (Papież zacytował: św. Jan Chryzostom, *In Matthaicum Homil.*, LXVI 3; PG 58, s. 629).

⁴⁴ FRANCISZEK, *Trzeba okazywać serce ubogim. Przemówienie do członków „Misericordie d’Italia” i grup „Fratres”*, 14.06.2014, OsRomPol 35(2014), nr 7, s. 20.

⁴⁵ FRANCISZEK, *Potrzeby ludzi ubogich. Przemówienie na Anioł Pański*, 3.08.2014, OsRomPol 35(2014), nr 8-9, s. 57.

papieża dzień ten jest potrzebny uczniom Chrystusa, by w duchu ewangelicznym przeżyć wspólnotę solidarności z ubogimi, by mieć sposobność dotknięcia Chrystusowego Ciała w poranionym ciele ubogich. Jak sam zaznaczył, „winniśmy wyciągnąć rękę do ubogich, spotkać się z nimi, popatrzeć im w oczy, przytulić, aby poczuli ciepło miłości, która przełamuje krąg samotności. Ich ręka, wyciągnięta w naszą stronę, jest również zachętą, byśmy wyszli z naszych pewności i wygod, i uznali wartość, jaką stanowi ubóstwo samo w sobie”⁴⁶. Światowy Dzień Ubogich jest jeszcze jedną sposobnością, by również duszpasterze ożywili swoją kreatywną miłość względem ubogich, których współczesne społeczeństwo konsumpcyjne stwarza nieustannie.

*

Sumując powyższe refleksje, należy stwierdzić, iż miłosierdzie jest jednym z centralnych tematów nauczania papieża Franciszka. „Nie ma alternatywy dla miłosierdzia – powiedział w homilii podczas kanonizacji Matki Teresy z Kalkuty – ci, którzy poświęcają się służbie braciom, chociaż o tym nie wiedzą, są ludźmi miłującymi Boga”⁴⁷. Dlatego tak wielką wagę przywiązuje papież również do miłosierdzia w stylu życia i posłudze duszpasterskiej kapłanów. W jego przekonaniu miłosierdzie staje się kluczem zarówno do zrozumienia sensu duszpasterstwa, jak i zapewnienia jego skuteczności. Tylko duszpasterstwo ukierunkowane na realizowanie przykazania miłości Boga i bliźniego w prostocie, pokorze i przy użyciu ubogich środków może przynieść oczekiwane zbawcze owoce. Takie duszpasterstwo wymaga uznania przez księży prymatu miłosierdzia w swoim życiu i posługiwaniu. Według Franciszka „bycie miłosiernym to nie tylko jeden ze sposobów bycia, ale jedyny sposób bycia. Nie ma innej możliwości bycia księdzem”⁴⁸.

---

⁴⁶ FRANCISZEK, *Nie należy się zniechęcać w obliczu skandalu ubóstwa. Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich*, 13.06.2017, OsRomPol 38(2017), nr 8, s. 8.

⁴⁷ FRANCISZEK, *Niestrudzona pracownica miłosierdzia. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej*, 4.09.2016, OsRomPol 37(2016), nr 9, s. 10.

⁴⁸ FRANCISZEK, *Dobra woń Chrystusa i światło Jego miłosierdzia. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Pawła za Murami*, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 28.

BIBLIOGRAFIA

- BENEDYKT XVI, Bądźcie wiernymi przyjaciółmi Jezusa jak Ojciec Pio. Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą, San Giovanni Rotondo, 21.06.2009, OsRomPol 30(2009), nr 10, s. 14-16.
- FARES Diego, Pasterze, a nie postrzygacze owiec. Sylwetka biskupa według Bergoglia, OsRomPol 37(2016), nr 1, s. 56-57.
- FRANCISZEK, Niestrudzenie bądźcie miłosierni. Homilia podczas Mszy św. połączonej z udzieleniem święceń kapłańskich 10 diakonom diecezji rzymskiej, 21.04.2013, OsRomPol 34(2013), nr 6, s. 25-26.
- FRANCISZEK, Wielkoduszność w pokorze. Homilia podczas Mszy św. w Domu św. Marty, 25.04.2013, OsRomPol 34(2013), nr 6, s. 29-30.
- FRANCISZEK, Konferencja prasowa podczas lotu do Rzymu, 28.07.2013, OsRomPol 34(2013), nr 10, s. 29-39.
- FRANCISZEK, Pasterze słuchający ludu. Audiencja dla biskupów wyświęconych w ciągu ostatniego roku, 19.09.2013, OsRomPol 34(2013), nr 11, s. 35-37.
- FRANCISZEK, Posynodalna adhortacja apostołska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie *Evangelii gaudium*, 24.11.2013, Częstochowa: Wydawnictwo Świętego Pawła 2013.
- FRANCISZEK, Boże miłosierdzie nikogo nie wyklucza. Audiencja dla polskich biskupów przybyłych do Watykanu z wizytą *ad limina Apostolorum*, 7.02.2014, OsRomPol 35(2014), nr 2, s. 27-29.
- FRANCISZEK, Unikajmy dworskich nawyków i przyzwyczajęń. Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z nowymi kardynałami, 23.02.2014, OsRomPol 35(2014), nr 3-4, s. 8-9.
- FRANCISZEK, Żyjemy w epoce miłosierdzia. Przemówienie podczas spotkania z kapłanami diecezji rzymskiej, 6.03.2014, OsRomPol 35(2014), nr 3-4, s. 29-32.
- FRANCISZEK, Nigdy nie przestańcie być miłosierni. Homilia podczas Mszy św. w Bazylice Watykańskiej ze święceniami kapłańskimi, 11.05.2014, OsRomPol 35(2014), nr 6, s. 45-46.
- FRANCISZEK, Trzeba okazywać serce ubogim. Przemówienie do członków „Misericordie d'Italia” i grup „Fratres”, 14.06.2014, OsRomPol 35(2014), nr 7, s. 20-21.
- FRANCISZEK, Prawdziwą rewolucją jest współzucie. Przemówienie do Wspólnoty św. Idziego, 15.06.2014, OsRomPol 35(2014), nr 7, s. 18-20.
- FRANCISZEK, Potrzeby ludzi ubogich. Przemówienie na Anioł Pański, 3.08.2014, OsRomPol 35(2014), nr 8-9, s. 56-57.
- FRANCISZEK, Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana. Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. *Evangelii gaudium*, 19.09.2014, OsRomPol 35(2014), nr 10, s. 32-33.
- FRANCISZEK, Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja. Homilia podczas Mszy św. z nowymi kardynałami, 15.02.2015, OsRomPol 36(2015), nr 2, s. 34-36.
- FRANCISZEK, Święte zmęczenie kapłanów. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma. 2.04.2015, OsRomPol 36(2015), nr 5, s. 21-23.
- FRANCISZEK, Bulla o Nadzwyczajnym Jubileuszu Miłosierdzia *Misericordiae vultus*, 11.04.2015, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Drukarni Archidiecezjalnej 2015.
- FRANCISZEK, Niech wasze homilie trafiają do serca ludzi. Homilia podczas Mszy św. ze święceniami kapłańskimi, 26.04.2015, OsRomPol 36(2015), nr 5, s. 37-38.
- FRANCISZEK, Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, 29.05.2015, OsRomPol 36(2015), nr 6, s. 36-37.
- FRANCISZEK, Różgę trzeba zostawić w zakrystii. Homilia podczas Mszy św. dla uczestników III Światowych Rekolekcji Kapłańskich, 12.06.2015, OsRomPol 36(2015), nr 7-8, s. 37-38.
- FRANCISZEK, Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie. Przemówienie na spotkaniu z duchowieństwem, zakonnikami, zakonnkami i seminarzystami w sanktuarium w El Quinche, 8.07.2015, OsRomPol 36(2015), nr 7-8, s. 17-22.

- FRANCISZEK, Katalog koniecznych cnót. Przemówienie do Kurii Rzymskiej, 21.12.2015, OsRomPol 37(2016), nr 1, s. 31-35.
- FRANCISZEK, Okrywajcie grzesznika płaszczem miłosierdzia. Przemówienie do misjonarzy miłosierdzia, 9.02.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 38-39.
- FRANCISZEK, Jezus żywym wyrazem miłosierdzia Ojca. Katecheza wygłoszona podczas audyencji jubileuszowej, 20.02.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 40.
- FRANCISZEK, Codziennie jeden krok. Homilia podczas Mszy św. Krzyżma, 24.03.2016, OsRomPol 37(2016), nr 3-4, s. 6-8.
- FRANCISZEK, Łatwo mówić o miłosierdziu, trudniej być jego świadkami. Przemówienie podczas czuwania modlitewnego z czcicielami Bożego miłosierdzia, 2.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 18-19.
- FRANCISZEK, Zapisujmy osobiście te strony Ewangelii, których nie napisał apostoł Jan. Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Miłosierdzia Bożego, 3.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 20-21.
- FRANCISZEK, Umieć patrzeć w oczy. Katecheza wygłoszona podczas audyencji jubileuszowej, 9.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 21-22.
- FRANCISZEK, Nie utrudniajcie pojednania z Bogiem. Katecheza wygłoszona podczas audyencji jubileuszowej, 30.04.2016, OsRomPol 37(2016), nr 5, s. 25-26.
- FRANCISZEK, Na drodze prostoty ewangelicznej. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Jana na Lateranie, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 16-21.
- FRANCISZEK, Rezerwuar miłosierdzia. Nauka rekolekcyjna w bazylice Matki Bożej Większej, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 22-26.
- FRANCISZEK, Dobra woń Chrystusa i światło Jego miłosierdzia. Nauka rekolekcyjna w bazylice św. Pawła za Murami, 2.06.2016, OsRomPol 37(2016), nr 6, s. 27-33.
- FRANCISZEK, Niestrudzona pracownica miłosierdzia. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej, 4.09.2016, OsRomPol 37(2016), nr 9, s. 9-11.
- FRANCISZEK, Nie należy się zniechęcać w obliczu skandalu ubóstwa. Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich, 13.06.2017, OsRomPol 38(2017), nr 8, s. 7-10.
- FRANCISZEK, Kościół jest narzędziem miłosierdzia. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, 29.09.2017, OsRomPol 38(2017), nr 10, s. 46-47.
- KASPER Walter, Trzeba szerzyć w Kościele kulturę miłosierdzia, OsRomPol 34(2013), nr 5, s. 54-56.
- POLAK Mieczysław, Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań: Wydział Teologiczny 2016.
- PRZYGODA Wiesław, Rola świadectwa w życiu i posłudze duszpasterzy w świetle nauczania Benedykta XVI, „Verbum Vitae” 27(2015), s. 251-274.
- PRZYGODA Wiesław, Uwierzyć miłości, by stać się świadkiem miłości, w: Perspektywy wiary, red. M. Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2015, s. 69-91.
- ZULEHNER Paul Michael, Neue Schläuche für jungen Wein. Unterwegs in eine neue Ära der Kirche, Ostfildern: Patmos Verlag 2017.
- ZULEHNER Paul Michael, Ich träume von einer Kirche als Mutter und Hirtin. Die neue Pastorkultur von Papst Franziskus, Ostfildern: Patmos Verlag 2018.

DUSZPASTERZ SŁUGĄ MIŁOSIERDZIA
WEDŁUG NAUCZANIA PAPIEŻA FRANCISZKA

Streszczenie

Papież Franciszek często apeluje do kapłanów, by w ich życiu i posłudze duszpasterskiej był widoczny przede wszystkim prymat miłosierdzia. Jego zdaniem, począwszy od Soboru Jerozolimskiego,

drogą Kościoła jest droga miłosierdzia. Temat miłosierdzia pojawiał się regularnie w nauczaniu papieskim w Roku Miłosierdzia i pojawia się nadal, chociaż może z nieco mniejszą częstotliwością. Z orędziem miłosierdzia Franciszek zwraca się m.in. do kapłanów. Analiza zawartości jego przemówień do księży wskazuje, że chodzi mu nie tyle o dowartościowanie akcji charytatywnych w duszpasterstwie, co raczej o pokazanie nowego stylu posługi duszpasterskiej w Kościele. Styl ten polega w istocie na uznaniu przez księży prymatu miłosierdzia w swoim życiu i posługiwaniu. Według Franciszka, bycie miłosiernym to nie tylko jeden ze sposobów bycia, ale jedyny sposób bycia. Nie ma innej możliwości bycia księdzem. Autor artykuł na podstawie analizy treści nauczania papieża Franciszka odpowiada na następujące pytania: czym w istocie jest ów przeniknięty miłosierdziem styl posługi duszpasterskiej, jakie są jego teologiczne podstawy oraz w jaki sposób kapłani – słudzy miłosierdzia powinni realizować duszpasterstwo w duchu miłosierdzia? Artykuł ma charakter przeglądowy, a jego podstawowym źródłem jest dotychczasowe nauczanie papieża Franciszka.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo; kapłan; miłosierdzie; papież Franciszek.